

Rättsfallssamlingen

FÖRSLAG TILL AVGÖRANDE AV GENERALADVOKAT
GERARD HOGAN
föredraget den 15 maj 2019¹

Mål C-621/17

**Gyula Kiss,
CIB Bank Zrt.
mot
Emil Kiss,
Gyuláné Kiss**

(begäran om förhandsavgörande från Kúria (Högsta domstolen, Ungern))

”Begäran om förhandsavgörande – Konsumentskydd – Oskäligen villkor – Rådets direktiv 93/13/EEG – Artikel 4.2 – Krav på att villkor som avgränsar avtalets huvudföremål ska vara klart och begripligt formulerade – Artikel 5 – Krav på att avtal ska vara klart och begripligt formulerade”

1. Begäran om förhandsavgörande avser tolkningen av artiklarna 3.1, 4.2 och 5 i rådets direktiv 93/13/EEG av den 5 april 1993 om oskäligen villkor i konsumentavtal (EGT L 95, 1993, s. 29) (nedan kallat 1993 års direktiv). Genom denna begäran måste domstolen på nytt bedöma tillämpningen av 1993 års direktiv inom ramen för låneavtal som tillhandahålls av kreditinstitut.

2. Förevarande begäran har framställts i ett mål mellan Gyula Kiss, Emil Kiss, Gyulane Kiss och CIB Bank Zrt. (nedan kallad banken) angående en talan om fastställande av att vissa villkor i ett låneavtal i utländsk valuta är oskäligen. Det är mot denna bakgrund som den hänskjutande domstolen bland annat söker klarhet i huruvida kraven i artiklarna 4.2 och 5 i 1993 års direktiv på att vissa avtalsvillkor ska vara klart och begripligt formulerade ska tolkas så, att de innebär att varje prisvillkor ska ange exakt vilka tjänster som tillhandahålls i utbyte mot priset. Innan jag övergår till att bedöma dessa frågor ska jag dock ange övriga relevanta bestämmelser.

I. Tillämpliga bestämmelser

A. Unionsrätt

1. 1993 års direktiv

3. Skäl 12, 13, 16, 19 och 20 i 1993 års direktiv har följande lydelse:

”Den nationella lagstiftningen medger för närvarande bara en partiell harmonisering, och detta direktiv täcker endast avtalsvillkor som inte förhandlats fram individuellt. Medlemsstaterna bör ha möjlighet att, med iakttagande av fördraget, ge konsumenterna ett bättre skydd genom strängare nationella bestämmelser än bestämmelserna i detta direktiv.

¹ Originalspråk: engelska.

Sådana författningsföreskrifter hos medlemsstaterna som direkt eller indirekt reglerar villkoren för konsumentavtal antas inte innehålla oskäligen villkor. Därför förefaller det inte nödvändigt att villkor som avspeglar bindande författningsföreskrifter och principer eller bestämmelser i internationella konventioner som medlemsstaterna eller gemenskapen har tillträtt underkastas bestämmelserna i detta direktiv. I det avseendet omfattar uttrycket 'bindande författningsföreskrifter' i artikel 1.2 även regler som enligt lagstiftningen gäller mellan de avtalsslutande parterna om inget annat har avtalats.

...

Bedömningen av om villkor är oskäligen eller inte enligt dessa allmänna kriterier, särskilt i näringsverksamhet av offentlig karaktär som tillhandahåller kollektiva tjänster baserade på solidaritet mellan konsumenterna, måste kompletteras med en metod för att göra en samlad bedömning av de olika berörda intressena; detta grundar kravet på god sed. Vid bedömningen av begreppet god sed skall särskild hänsyn tas till parternas inbördes styrkeförhållande i förhandlingshänseende, huruvida konsumenten har uppmuntrats att acceptera villkoren och om varorna eller tjänsterna sålts eller levererats på kundens särskilda beställning. Näringsidkaren kan uppfylla kravet på god sed genom att handla lojalt och rättvist mot den andre parten, vars legitima intressen han måste beakta.

...

Vid tillämpningen av detta direktiv skall inte bedömningen av villkorens oskälighet omfatta villkor som beskriver avtalets huvudföremål eller förhållandet mellan kvaliteten och priset på varorna eller tjänsterna. Avtalets huvudföremål och förhållandet mellan kvaliteten och priset kan likväl tas i beaktande vid bedömningen av skäligheten hos andra villkor. Härav följer bland annat att någon sådan bedömning inte skall göras av villkor i försäkringsavtal som tydligt definierar och begränsar den försäkrade risken och försäkrarens förpliktelser, eftersom dessa restriktioner beaktas vid beräkningen av den premie som erläggs av konsumenten.

Avtalen skall formuleras på ett klart och begripligt språk och konsumenten skall ha en reell möjlighet att granska alla villkoren. I tveksamma fall skall den för konsumenten mest gynnsamma tolkningen gälla."

4. Artikel 3.1 och 3.2 i 1993 års direktiv har följande lydelse:

"1. Ett avtalsvillkor som inte har varit föremål för individuell förhandling skall anses vara oskäligt om det i strid med kravet på god sed medför en betydande obalans i parternas rättigheter och skyldigheter enligt avtalet till nackdel för konsumenten.

2. Det skall alltid anses att ett avtalsvillkor inte har varit föremål för individuell förhandling om det har utarbetats i förväg och konsumenten därför inte har haft möjlighet att påverka villkorets innehåll; detta gäller särskilt i samband med i förväg formulerade standardavtal.

Den omständigheten att vissa delar av ett villkor eller ett särskilt villkor har varit föremål för individuell förhandling utesluter inte att denna artikel tillämpas på resten av avtalet, om en samlad bedömning av avtalet leder till slutsatsen att det likväl rör sig om ett i förväg formulerat standardavtal.

Om en näringsidkare hävdar att ett standardvillkor har varit föremål för individuell förhandling, har han bevisbördan för sitt påstående."

5. Artikel 4.2 i 1993 års direktiv har följande lydelse:

"Bedömningen av avtalsvilkors oskälighet skall inte avse vare sig beskrivningen av avtalets huvudföremål eller å ena sidan förhållandet mellan pris och ersättning och å andra sidan sålda tjänster eller varor; detta gäller i den mån dessa villkor är klart och begripligt formulerade."

6. Artikel 5 i 1993 års direktiv har följande lydelse:

”I avtal där alla eller vissa villkor som erbjuds konsumenten är i skriftlig form skall dessa villkor alltid vara klart och begripligt formulerade. Vid tveksamhet om ett avtalsvillkors innebörd skall den för konsumenten mest gynnsamma tolkningen gälla. Denna tolkningsregel gäller inte vid de förfaranden som föreskrivs i artikel 7.2.”

7. Artikel 8 i 1993 års direktiv har följande lydelse:

”För att säkerställa bästa möjliga skydd för konsumenten får medlemsstaterna, inom det område som omfattas av detta direktiv, anta eller behålla strängare bestämmelser som är förenliga med fördraget.”

2. Direktiv 2003/55

8. I artikel 3.3 i Europaparlamentets och rådets direktiv 2003/55/EG av den 26 juni 2003 om gemensamma regler för den inre marknaden för naturgas och om upphävande av direktiv 98/30/EG (EUT L 176, 2003, s. 57) anges följande:

”Medlemsstaterna ... skall ... garantera en hög konsumentskyddsnivå, särskilt i form av klara och begripliga allmänna avtalsvillkor, allmän information och mekanismer för tvistlösning.”

3. Direktiv 2005/29

9. I artikel 6.1 d i Europaparlamentets och rådets direktiv av den 11 maj 2005 om otillbörliga affärsmetoder som tillämpas av näringsidkare gentemot konsumenter på den inre marknaden och om ändring av rådets direktiv 84/450/EEG och Europaparlamentets och rådets direktiv 97/7/EG, 98/27/EG och 2002/65/EG samt Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 2006/2004 (nedan kallat direktivet om otillbörliga affärsmetoder) (EUT L 149, 2005, s. 22) anges följande:

”1. En affärsmetod skall anses vara vilseledande om den inbegriper oriktig information och således är falsk eller om den på något sätt, även genom den allmänna utformningen – även om informationen är korrekt i sak – vilseleder eller sannolikt kommer att vilseleda genomsnittskonsumenten i ett eller flera av följande avseenden, samt i endera fallet medför eller sannolikt kommer att medföra att denne fattar ett affärsbeslut som han annars inte skulle ha fattat:

...

d) Priset eller hur priset beräknas, eller förekomsten av särskilda prisfördelar.

...”

4. Direktiv 2014/17

10. Skälen 4 och 30 i Europaparlamentets och rådets direktiv 2014/17/EU av den 4 februari 2014 om konsumentkreditavtal som avser bostadsfastighet och om ändring av direktiven 2008/48/EG och 2013/36/EU och förordning (EU) nr 1093/2010 (EUT L 60, 2014, s. 34) har följande lydelse:

”(4) En rad problem har kunnat konstateras på hypotekslånemarknaderna inom unionen vad gäller oansvarig utlåning och oansvarigt låntagande och potentiellt utrymme för oansvarigt handlande av marknadsaktörer, bland annat kreditförmedlare och andra tillhandahållare än kreditinstitut. Vissa problem handlade om att konsumenter tagit krediter denominerade i utländsk valuta för att utnyttja en erbjuden kreditränta men utan att ha tillräckliga upplysningar om eller insikter i

valutakursriskerna. Orsaken till problemen är marknadsmisslyckanden och en bristfällig reglering samt andra faktorer som det allmänna ekonomiska klimatet och svårigheter att förstå finansiell information. Andra problem är bland annat att systemen för kreditförmedlare och andra tillhandahållare av lån som avser bostadsfastighet än kreditinstitut är ineffektiva, motstridiga eller att sådana saknas helt. De konstaterade problemen kan få avsevärda makroekonomiska spridningseffekter, leda till nackdelar för konsumenterna, fungera som ekonomiska eller rättsliga hinder för gränsöverskridande verksamhet och skapa ojämlika konkurrensvillkor mellan aktörerna.

...

- (30) På grund av de avsevärda riskerna med att låna i en utländsk valuta måste det föreskrivas åtgärder för att säkerställa att konsumenterna är medvetna om den risk de tar och att de har möjlighet att begränsa sin exponering för valutarisker under kreditens löptid. Risken skulle kunna begränsas antingen genom att konsumenten ges rätt att omvandla valutan för krediten eller genom andra arrangemang såsom räntetak eller, om det räcker för att begränsa valutakursrisken, varningar.”

11. I artikel 23 i direktiv 2014/17, med rubriken ”Lån i utländsk valuta” anges följande:

”1. Medlemsstaterna ska i fall där ett kreditavtal avser ett lån i utländsk valuta säkerställa att ett lämpligt regelverk införts när kreditavtalet ingås så att det minst garanteras att

- a) konsumenten har rätt att konvertera kreditavtalet till en alternativ valuta enligt särskilt angivna villkor, eller att
- b) det finns andra arrangemang på plats för att begränsa den valutakursrisk som konsumenten utsätts för i och med kreditavtalet.

2. Den alternativa valuta som avses i punkt 1 a ska vara endera

- a) den valuta i vilken konsumenten huvudsakligen erhåller sin inkomst eller innehar tillgångar från vilka krediten ska återbetalas, enligt uppgifterna vid tidpunkten för den senaste kreditprövning som gjorts i samband med kreditavtalet, eller
- b) valutan i den medlemsstat där konsumenten antingen var bosatt då kreditavtalet ingicks eller där han/hon är bosatt för närvarande.

Medlemsstaterna får specificera om båda de alternativ som avses i första stycket a och b står till konsumentens förfogande, eller bara ett av dem, eller låta kreditgivarna specificera om båda de alternativ som avses i första stycket a och b står till konsumentens förfogande eller bara ett av dem.

3. Om en konsument har rätt att konvertera kreditavtalet till en alternativ valuta i enlighet med punkt 1 a ska medlemsstaterna säkerställa att den valutakurs som används för konverteringen är den marknadsvalutakurs som gäller den dag då ansökan om konvertering görs om inget annat anges i kreditavtalet.

4. Medlemsstaterna ska säkerställa att kreditgivaren i händelse att en konsument har ett lån i utländsk valuta med jämna mellanrum och på papper eller annat varaktigt medium varnar konsumenten åtminstone på det fall att det sammanlagda, fortfarande utestående belopp som ska betalas av konsumenten eller beloppet för de regelbundna amorteringarna skiljer sig med mer än 20 % från vad det skulle ha varit om man hade tillämpat valutakursen mellan valutan för kreditavtalet och valutan i den medlemsstat som var tillämplig när kreditavtalet ingicks. Varningen ska informera konsumenten

om en ökning av det sammanlagda belopp som ska betalas av konsumenten, i tillämpliga fall informeras om rätten att konvertera till en alternativ valuta och om villkoren för att göra detta samt upplysas om eventuella andra tillämpliga mekanismer för att begränsa den valutakursrisk som konsumenten utsätts för.

5. Medlemsstaterna får reglera lån i utländsk valuta ytterligare, förutsatt att sådana regler inte tillämpas retroaktivt.

6. Konsumenten ska i det standardiserade EU-faktabladet och i kreditavtalet informeras om de arrangemang som gäller enligt denna artikel. Om kreditavtalet inte innehåller någon bestämmelse om begränsning av den valutakursrisk som konsumenten utsätts för en valutakursfluktuation på mindre än 20 %, ska det standardiserade EU-faktabladet innehålla ett exempel på konsekvenserna av en 20-procentig valutakursfluktuation.”

B. Nationell rätt

12. 209/B. § a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. Törvény, (1959 års lag nr IV om införande av civillagen) (nedan kallad den ungerska civillagen), i den lydelse som var tillämplig på omständigheterna i målet vid den nationella domstolen, har följande lydelse:

”1. Ett allmänt avtalsvillkor eller ett villkor i ett konsumentavtal är oskäligt om parternas rättigheter och skyldigheter enligt avtalet, i strid med kravet på god sed, fastställts ensidigt och ogrundat till nackdel för en av parterna.

2. Rättigheter och skyldigheter som är till nackdel för konsumenten ska anses ha fastställts ensidigt och ogrundat

a) om de avviker betydligt från en viktig bestämmelse som är tillämplig på avtalet, eller

b) är oförenliga med avtalets syfte och funktion.

3) Vid bedömningen av huruvida ett avtalsvillkor är oskäligt ska samtliga omständigheter beaktas som förelåg när avtalet ingicks och som ledde fram till detta, liksom vilket slag av tjänst som avses och förhållandet mellan det ifrågavarande villkoret och övriga villkor i avtalet eller i andra avtal.

4) Det får genom särskilda föreskrifter fastställas vilka villkor i konsumentavtal som är oskäliga eller som ska anses oskäliga om inte motsatsen bevisas.

5) Bestämmelser om oskäliga avtalsvillkor får inte tillämpas på avtalsvillkor som beskriver tjänsten och dess motprestation, under förutsättning att dessa villkor är klart och begripligt formulerade för båda parter.

6) Ett avtalsvillkor ska inte anses vara oskäligt om det har uppställts i enlighet med lag eller har förts in i avtalet för att uppfylla bestämmelser i lag.”

13. I 523 § ungerska civillagen föreskrivs följande:

”1) Enligt ett låneavtal ska kreditinstitutet eller en annan långivare ställa det överenskomna beloppet till låntagarens förfogande. Låntagaren ska för sin del återbetala detta belopp i enlighet med vad som föreskrivs i avtalet.

Om inte annat föreskrivs är låntagaren skyldig att betala ränta om långivaren är ett kreditinstitut (banklån).”

II. Bakgrund

14. Den 16 september 2005 ingick Gyula Kiss och två andra personer ett låneavtal på 16 516 euro för ett icke angivet syfte med den rättsliga enhet som nu övertagits av banken med en ränta på 5,4 procent och en löptid på 20 år. Förutom räntan skulle låntagarna betala en förvaltningsavgift på 2,4 procent per år och ett belopp på 40 000 HUF (cirka 125 euro) i uppläggningsavgift. Den effektiva ränta som angavs i avtalet var 8,47 procent.

15. Gyula Kiss har väckt talan om fastställande av att de villkor som reglerande storleken på förvaltningsavgiften respektive uppläggningsavgiften var oskäligen, eftersom banken inte hade angett vilka tjänster som skulle tillhandahållas i utbyte mot dessa avgifter.

16. Banken har inte bestridit att de tjänster som tillhandahölls i utbyte mot dessa avgifter inte särskilt hade angetts. Banken har emellertid gjort gällande att uppläggningsavgiften motsvarade kostnaden för de formella åtgärder som måste vidtas innan avtalet ingicks och att förvaltningsavgiften avsåg de formella åtgärder som måste vidtas efter att avtalet ingåtts.

17. Domstolen i första instans meddelade dom i vilken den fastställde att det avtalsvillkor som fastställde uppläggningsavgiften var oskäligt men ogillade yrkandet att villkoret avseende förvaltningsavgiften var ogiltigt.

18. Domstolen i andra instans, som prövade Gyula Kiss och bankens överklaganden, fastställde domen i första instans. Domstolen i andra instans angav att avtalsvillkoren hade formulerats på ett klart och begripligt sätt, eftersom det belopp som låntagaren skulle betala i detta avseende hade definierats och motprestationen var välkänd. Denna kunde avse tjänster såsom handläggning, administration, registrering och återkrävande av lånet. Med avseende på uppläggningsavgiften fann domstolen i andra instans att det inte kunde avgöras vilken tjänst detta belopp avsåg. Mot bakgrund av dessa överväganden fastställdes att avgiften var oskälig.

19. Såväl Gyula Kiss som banken överklagade domen till Kúria (Högsta domstolen, Ungern). Gyula Kiss har gjort gällande att det i avtalet inte tydligt anges vilken tjänst som förvaltningsavgiften avser. Enligt Gyula Kiss har banken inte styrkt att handläggningen och administrationen av lånet ger upphov till kostnader som inte täcks av räntan.

20. Banken har i sitt överklagande yrkat att Kúria ska ogilla överklagandet vad avser uppläggningsavgiften. Banken har bland annat gjort gällande att det vid den tidpunkt då avtalet ingicks inte fanns någon rättsregel som föreskrev att det skulle anges i avtalet vilken konkret tjänst avgiften avsåg.

III. Begäran om förhandsavgörande och förfarandet vid domstolen

21. Den nationella domstolen har anfört att det inte är möjligt, utifrån EU-domstolens praxis, att fastställa huruvida de två villkoren har formulerats på ett klart och tydligt sätt och, om detta är fallet, huruvida de är oskäligen. Den nationella domstolen har vidare angett att ungersk rätt inte är entydig på området. I en majoritet av målen har de nationella domstolarna funnit att det, för att ingå ett låneavtal, endast krävs att den totala kostnaden för lånet klart ska framgå och att det inte är nödvändigt att fastställa samtliga tjänster som tillhandahålls som motprestation och, dessutom, att detta kriterium är uppfyllt om den effektiva räntan har angetts, eftersom denna beräknas på grundval av såväl räntan som de avgifter som ska utgå och därmed gör det möjligt för låntagaren att jämföra olika låneerbjudanden. En minoritet av de nationella domstolarna har emellertid funnit att de tjänster som tillhandahålls i utbyte mot varje avgift ska specificeras i detalj. Det skulle således vara värdefullt för

konsumenten att inte bara kunna jämföra den tillämpliga årliga räntesatsen (den effektiva räntan), utan också de tjänster som erbjuds i utbyte. Dessutom skulle det inte vara legitimt att på ett konstgjort vis dela upp intressen i två olika komponenter. Vidare vilar förvaltningsavgifterna, enligt dessa domstolar, på en annan grund än den som används för att beräkna räntan.

22. Enligt den hänskjutande domstolen kan artikel 3.1 i 1993 års direktiv tolkas så, att det strider mot kravet på god sed i denna artikel att inte ange vilka tjänster som tillhandahålls i utbyte mot en avgift eller provision. Frågan är dock om det fortfarande är nödvändigt att bedöma huruvida det föreligger obalans i parternas rättigheter och skyldigheter enligt avtalet till nackdel för konsumenten. Kúria (Högsta domstolen) har angett att den, om det är nödvändigt att göra en sådan bedömning, finner det oklart huruvida tjänsterna och deras motprestationer endast ska undersökas i förhållande till nämnda villkor eller om samtliga villkor i avtalet bör beaktas i syfte att bedöma alla fördelar och nackdelar som avtalet medför.

23. Mot denna bakgrund har Kúria (Högsta domstolen) beslutat att vilandeförklara målet och ställa följande tolkningsfrågor till EU-domstolen:

- ”1. Ska kravet i artiklarna 4.2 och 5 i [1993 års direktiv] på att avtalsvillkor ska vara klart och begripligt formulerade tolkas så, att ett avtalsvillkor i ett konsumentavtal om lån som inte har förhandlats fram individuellt och där det noga anges vilka avgifter, provisioner och andra kostnader (nedan tillsammans kallade avgifter) som konsumenten ska stå för, hur dessa ska beräknas och vid vilken tidpunkt de ska betalas, men där det däremot inte anges vilka konkreta tjänster dessa avgifter avser, uppfyller detta krav, eller ska kravet tolkas så, att det i avtalet även ska anges vilka konkreta tjänster avgifterna gäller? I sistnämnda fall, räcker det att innehållet i den tillhandahållna tjänsten kan utläsas av avgiftens beteckning?
2. Ska artikel 3.1 i direktivet tolkas så, att det avtalsvillkor om avgifter som tillämpats i förevarande mål – där det inte är möjligt att med härledning av avtalet tydligt identifiera vilka tjänster som ska tillhandahållas i utbyte mot dessa avgifter – medför att en betydande obalans i parternas rättigheter och skyldigheter, i strid med kravet på god sed, uppstår till följd av avtalet till nackdel för konsumenten?”

IV. Bedömning

24. Den första anmärkning som ska göras är att syftet med 1993 års direktiv inte är att harmonisera avtalsrätten i allmänhet eller ens frågan om samtycke i synnerhet. Istället är direktivets syfte i huvudsak att förbjuda avtalsvillkor som, i strid med kravet på god sed, medför att en betydande obalans i parternas rättigheter och skyldigheter uppstår till följd av avtalet till nackdel för konsumenten. Det är viktigt att vara tydlig på denna punkt, eftersom 1993 års direktiv, även om det är ett viktigt instrument på konsumentskyddsområdet, inte är avsett att hantera varje form av försummelse av företag eller konsumenter.

25. Eftersom det finns andra direktiv som omfattar konsumenträtt är det viktigt för en enhetlig tillämpning att domstolen fortsätter att vara rigorös vad gäller avgränsningen av tillämpningsområdet för var och en av dessa lagbestämmelser.

A. Den första frågan

26. Den hänskjutande domstolen har ställt *den första frågan* för att få klarhet i huruvida artiklarna 4.2 och 5 i 1993 års direktiv ska tolkas så, att de innebär att kravet rörande klart och begripligt formulerade avtalsvillkor är uppfyllt i fråga om konsumentlån avtal genom ett villkor, som inte har förhandlats fram individuellt, vilket noga anger de avgifter som konsumenten ska stå för, hur dessa beräknas och när de ska betalas, men inte specificerar exakt vilka tjänster som täcks av dessa avgifter.

27. Även om både artikel 4.2 och artikel 5 i 1993 års direktiv föreskriver att vissa villkor ska vara klart och begripligt formulerade skiljer sig ändå sammanhangen för hänvisningarna till detta krav åt väsentligt. Av artikel 4.2 följer i huvudsak att oskäligheten av avtalsvillkor som beskriver avtalets själva natur – såsom pris – endast kan bedömas om villkoren *inte* är klart och begripligt formulerade. Av artikel 5 följer emellertid att alla avtalsvillkor ska uppfylla kravet på att vara klart och begripligt formulerade och, om de inte är det, att "[v]id tveksamhet om ett avtalsvillkors innebörd ... den för konsumenten mest gynnsamma tolkningen [ska] gälla".² Jag avser därför att först bedöma den första tolkningsfrågan utifrån artikel 4.2 och därefter utifrån artikel 5 i 1993 års direktiv.

1. Artikel 4.2

28. Enligt artikel 4.2 i 1993 års direktiv ska "[b]edömningen av avtalsvillkors oskälighet ... inte avse sig beskrivningen av avtalets huvudföremål eller å ena sidan förhållandet mellan pris och ersättning och å andra sidan sålda tjänster eller varor; detta gäller i den mån dessa villkor är klart och begripligt formulerade". Eftersom artikel 4.2 föreskriver två undantag från den mekanism för materiell prövning av oskäligen villkor som införts genom detta direktiv, ska denna bestämmelse tolkas restriktivt.³ Detta innebär därför i praktiken att artikel 4.2 föreskriver att prisvillkor faller utanför direktivets tillämpningsområde förutsatt, emellertid, att de är klart och begripligt formulerade. Såsom jag kommer att visa omfattas villkor om förvaltningsavgifter av det slag som är aktuellt i det nationella målet uppenbart av undantaget i artikel 4.2, vilket skulle innebära att oskäligheten av sådana avgifter endast kan bedömas om villkoret *inte* är klart och begripligt formulerat.

29. Det första undantaget i artikel 4.2 hänvisar för det första till "villkor som gäller avtalets huvudföremål". Enligt domstolens praxis ska avtalsvillkor som omfattas av begreppet "avtalets huvudföremål", i den mening som avses i artikel 4.2 i 1993 års direktiv, anses vara villkor som anger de väsentliga prestationerna i detta avtal och som, i sig, kännetecknar avtalet.⁴ De villkor som däremot är av underordnad betydelse jämfört med dem som definierar avtalsförhållandets själva natur kan inte omfattas av begreppet "avtalets huvudföremål".

30. Det andra undantaget avser villkor som rör "å ena sidan förhållandet mellan pris och ersättning och å andra sidan sålda tjänster eller varor" eller, såsom anges i skäl 19 i 1993 års direktiv, villkor "som beskriver ... förhållandet mellan kvaliteten och priset på varorna eller tjänsterna".⁵ Dessa båda situationer i artikel 4.2 är därför inte jämförbara. Den första undantar vissa villkor på grund av deras ändamål och den andra hindrar att en domstol finner ett prisvillkor oskäligt enbart för att det angivna priset är för högt eller oskäligt.

2 Av de skäl jag förklarade i punkterna 87 och 88 i mitt förslag till avgörande i målet Lovasné Tóth (C-34/18, EU:C:2019:245) utgör den omständigheten att ett avtalsvillkor inte är klart och begripligt formulerat inte en separat grund för att bedöma avtalsvillkoret som oskäligt. Artikel 5 ger endast en tolkningsregel för att fastställa de rättsliga verkningarna av sådana avtalsvillkor. Det är bara när ett avtalsvillkor, till och med efter att det har tolkats enligt artikel 5, fortfarande ger upphov till obalans mellan avtalsparterna, till nackdel för konsumenten, som det kan anses vara oskäligt.

3 Dom av den 30 april 2014, Kásler och Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282, punkt 42).

4 Dom av den 3 juni 2010, Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid (C-484/08, EU:C:2010:309, punkt 34), och dom av den 30 april 2014, Kásler och Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282, punkterna 46 och 49).

5 Dom av den 30 april 2014, Kásler och Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282, punkt 52).

31. Jag ska undersöka den andra situationen först. Även om Gyula Kiss visserligen gjorde gällande, såväl i sina yttranden som vid förhandlingen, att förvaltningsavgifterna och uppläggningsavgiften inte står i proportion till lånebeloppet, följer det av beslutet om hänskjutande att frågan i det nationella målet inte rör ersättningens lämplighet i förhållande till lånet eller beräkningsmetoden. Den rör snarare frågan huruvida låneavtalet skulle ha angett de ”specifika” tjänster som tillhandahölls i utbyte mot förvaltningsavgifterna och uppläggningsavgiften. Det andra undantaget i artikel 4.2 i 1993 års direktiv förefaller därför sakna relevans.

32. Vad gäller det första undantaget ska begreppet ”avtalets huvudföremål”, enligt domstolens praxis, förstås så att det hänför sig till den skyldighet som, i sig, bestämmer avtalets natur. När det gäller lån är långivarens huvudsakliga skyldighet att göra en viss summa pengar tillgänglig för låntagaren.⁶

33. Det ska emellertid noteras att domstolen i domen i målet Matei inte uteslöt möjligheten att prisvillkor kunde omfattas av den första omständigheten i artikel 4.2, utan fastställde att detta kom an på om de varor eller tjänster som tillhandahölls i utbyte utgjorde avtalets huvudföremål.⁷ Således utgör avtalsvillkor såsom de i det nationella målet, vilka reglerar avgifter eller provision, vad gäller det pris som anges av dessa villkor, en del av avtalets huvudföremål om de utgör motprestationen till de varor eller tjänster som huvudsakligen tillhandahålls. Detta är dock frågor som de nationella domstolarna ska avgöra och kontrollera.⁸

34. Parterna i det nationella målet har olika uppfattningar, framför allt, om huruvida förvaltningsavgiften har någon motsvarighet i lånet.

35. Enligt min uppfattning är detta emellertid knappast tveksamt. Såvitt denna avgift är avsedd att täcka handläggningsskostnader som uppkommit i samband med det beviljade lånet, vilket enligt de uppgifter som den hänskjutande domstolen har tillhandahållit verkar vara den enda tjänst som regleras i avtalet, ska dessa avgifter anses utgöra en del av det pris som betalas i utbyte mot lånet.

36. När jag kommit fram till denna slutsats har jag inte förbisett Gyula Kiss argument att ett sådant villkor skulle innebära att banken överför sina driftkostnader på konsumenterna, inbegripet de kostnader som gäller bankens rättsliga skyldigheter. Det faktum att det i slutändan är konsumenterna som, direkt eller indirekt, betalar ett företags kostnader är dock endast en ekonomisk realitet. Det är svårt att se vem som annars skulle betala dessa kostnader. I praktiken är Gyula Kiss argument således att bankens ersättning inte är proportionerlig, vilket är något som enligt artikel 4.2 i 1993 års direktiv faller utanför räckvidden för den oskälighetsbedömning som ska göras enligt artikel 3.1 i samma direktiv, självfallet förutsatt att detta avtalsvillkor är klart och begripligt formulerat.

37. Det är riktigt att det pris som anges i klausulen har formulerats som en räntesats. Detta kan dock inte påverka slutsatsen att det i klausulen anges en del av priset som ska betalas som motprestation för det lån som tillhandahålls. Den ersättning som bankerna tar ut för lån kan visserligen vara såväl rörlig som fast eller bägge delar. Såsom banken angav vid förhandlingen utgörs den del av priset som avser kreditinstitutets administrativa kostnader i de flesta fall endast av en separat räntesats. Det faktum att det pris som ska betalas, som i förevarande mål har delats upp i tre avtalsklausuler, hindrar inte att varje del av det totala priset är en motprestation för lånet.

6 Vad gäller låneavtal i utländsk valuta har EU-domstolen i dom av den 20 september 2017, Andriuc m.fl. (C-186/16, EU:C:2017:703, punkt 38) fastställt att det ”förhållandet att en kredit ska återbetalas i en viss valuta är ... inte ett betalningsvillkor av underordnad betydelse utan avser själva arten av gäldenärens skyldighet och utgör därför en huvudsaklig aspekt av kreditavtalet”.

7 Dom av den 26 februari 2015, Matei (C-143/13, EU:C:2015:127, punkterna 65 och 66). Från detta perspektiv verkar det som om den andra omnämnda situationen inte ska betraktas som ett alternativ, utan som en vägledning avseende hur undantaget i artikel 4.2 ska tillämpas just i förhållande till ett prisvillkor. I den situationen omfattas endast priset lämplighet i förhållande till tillhandahållna varor, det vill säga summan av betalningen som ska erläggas, av artikel 4.2, och inte till exempel villkoren för denna betalning.

8 Dom av den 30 april 2014, Kásler och Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282, punkterna 49–51).

38. Om man följer domstolens motivering i domen i målet Matei skulle en klausul om en förvaltningsavgift alltså i princip kunna anses falla utanför tillämpningsområdet för 1993 års direktiv. Som jag kommer att förklara i slutet av detta förslag är det dock möjligt att andra unionsrättsliga bestämmelser kan tillämpas i en sådan situation som den förevarande i det nationella målet.

39. I alla händelser anges i artikel 4.2 att det berörda avtalsvillkoret måste vara klart och begripligt formulerat för att ett av de två undantagen i denna bestämmelse ska vara tillämpligt. Frågan uppkommer därför huruvida de aktuella avtalsklausulerna i förevarande mål uppfyller detta villkor.

40. Enligt domstolens praxis återspeglar detta krav tanken att ”det är av grundläggande betydelse för konsumenten att denne före ingåendet av avtalet underrättas om avtalsvillkoren och om följderna av att avtalet ingås. Det är bland annat mot bakgrund av dessa uppgifter som konsumenten avgör om han eller hon vill ingå ett avtal med en näringsidkare och vara bunden av de villkor som näringsidkaren utformat i förväg”. Kravet som uppställs i artikel 4.2 kan därför inte reduceras till att villkoren ska vara formellt och grammatiskt begripliga.⁹ Frågan är i stället huruvida konsumenten, på grundval av klara och begripliga kriterier, kan bedöma vad de ekonomiska följderna av avtalet blir för honom eller henne.¹⁰

41. Mot bakgrund av denna praxis anser jag att när avtalet är relativt omfattande och det pris som ska betalas för de olika tjänsterna som tillhandahålls har delats upp i flera avtalsklausuler som var och en har olika beräkningssätt – vilket verkar vara fallet i fråga om det avtal som är föremål för prövning i det nationella målet – bör dessa avtalsvillkor, eller åtminstone den kombinerade följderna av dessa villkor, nämnas på samma plats i avtalet. Om exempelvis priset för tjänsterna delvis skulle anges i början av ett mycket omfattande avtal, delvis i mitten och delvis i slutet av det, kan konsumenten således inte anses ha möjlighet att, på grundval av klara och begripliga kriterier, bedöma vad de ekonomiska följderna av avtalet blir.

42. På liknande sätt anser jag, när det gäller avtal där det pris som ska erläggas kan variera, såsom är fallet i det nationella målet, eftersom det är knutet till en valutakurs, att kravet på att avtalsvillkor ska vara klart och begripligt formulerade endast kan anses vara uppfyllt om den metod som används för att beräkna priset har angetts så klart och exakt att det är möjligt för konsumenten att förstå vilka risker som han eller hon utsätts för.

43. Det är riktigt att det följer av direktiv 2004/17 och direktiv 2008/48/EG,¹¹ att ett låneavtal ska ange den effektiva räntan, som beräknas inte bara utifrån den tillämpliga räntan utan också på grundval av tillämpliga avgifter¹² och att denna skyldighet just syftar till att långivarna ger låntagarna klar och begriplig information om kreditavtalet.¹³

44. Mot bakgrund av kravet på begriplighet i artikel 4.2 anser jag emellertid inte att förhållandet att information om den effektiva räntan har tillhandahållits uppväger det faktum att när priset har delats upp i olika klausuler som var och en innehåller en särskild metod för att beräkna priset och som återfinns i olika delar av avtalet, kan de avtalsvillkor som avser priset inte anses ha formulerats på ett klart och begripligt sätt. Tvärtom ska det påpekas att den effektiva räntan endast är illustrativ. Såsom

9 Dom av den 30 april 2014, Kásler och Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282, punkterna 70–73).

10 Dom av den 30 april 2014, Kásler och Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282, punkt 75), dom av den 23 april 2015, Van Hove (C-96/14, EU:C:2015:262, punkt 50), dom av den 20 september 2017, Andriuciu m.fl. (C-186/16, EU:C:2017:703, punkt 45). Detta innebär alltså att även ett avtalsvillkor som är grammatiskt begripligt kan falla utanför artikel 4.2 om en normalt informerad och skäligen uppmärksam och medveten konsument inte kan förstå dess verkliga omfattning och tillämpning. Under dessa förhållanden, och i avsaknad av det skydd som garanteras i artikel 4.2, skulle ett sådant avtalsvillkor kunna anses vara oskäligt.

11 Europaparlamentets och rådets direktiv 2008/48/EG av den 23 april 2008 om konsumentkreditavtal och om upphävande av rådets direktiv 87/102/EEG (EUT L 133, 2008, s. 66, och rättelser publicerade i EUT L 207, 2009, s. 14, EUT L 199, 2010, s. 40, och EUT L 234, 2011, s. 46).

12 Dom av den 21 april 2016, Radlinger och Radlingerová (C-377/14, EU:C:2016:283, punkt 84).

13 Artikel 13 i direktiv 2014/17 och artikel 5 i direktiv 2008/48.

anges i artikel 17.4 i direktiv 2014/17 ska den effektiva räntan "[o]m kreditavtal innehåller villkor som tillåter variationer i krediträntan och i tillämpliga fall i de avgifter som ingår i den effektiva räntan men som är omöjliga att uppskatta vid beräkningstillfället, ... beräknas utifrån antagandet att krediträntan och övriga avgifter är fasta och kommer att ligga på samma nivå som när kreditavtalet ingås". Vidare framgår det inte av den effektiva räntan hur priset ska betalas. Tvärtom kan denna antyda att priset ska betalas genom amortering, även om detta inte nödvändigtvis är fallet.

45. Jag anser ändå inte att artikel 4.2 ska tolkas så, att den kräver att varje prisklausul måste ange specifika tjänster eller varor som tillhandahålls i utbyte mot priset.

46. Det är riktigt att domstolen, i dom av den 21 mars 2013, RWE Vertrieb (C-92/11, EU:C:2013:180, punkt 45), angav att det fanns ett krav på transparens. Detta uttryck har dock inte någon vidsträckt betydelse, eftersom domstolen i nämnda mål använde det som en benämning på skyldigheten att tillhandahålla konsumenterna de uppgifter de behöver för att bedöma de ekonomiska följderna av avtalet när ett avtalsvillkor rörande huvudföremålet inte är tillräckligt precist.¹⁴ I domen i målet Matei gick domstolen emellertid ett steg längre och förklarade att detta krav inte endast innebär att konsumenten skulle kunna förstå vad han eller hon står inför, utan också skälen för det aktuella avtalsvillkoret.¹⁵

47. Enlig min uppfattning måste detta uttalande ändå tolkas med hänsyn till de särskilda omständigheterna i det fallet. Således angav domstolen i punkt 77 i det målet att "långgivaren ... har erbjudit låntagarna att ändra benämningen av dessa villkor till 'handläggningsavgift för krediten', utan att samtidigt ändra innehållet", vilket gav upphov till viss berättigad tvekan om huruvida en tjänst faktiskt tillhandahölls i utbyte mot denna avgift.

48. Jag låter mig heller inte övertygas av denna praxis att artikel 4.2 ska tolkas så, att den innebär att leverantörerna, i fråga om varje respektive prisklausul, måste ange de *specifika* tjänster eller varor som tillhandahålls i utbyte mot priset. Jag har dragit denna slutsats på följande grunder.

49. För *det första* görs inte i 1993 års direktiv någon hänvisning till ett sådant krav. Säsom jag har påpekat hänvisades det till kravet på transparens för första gången i domen i målet RWE Vertrieb. Det målet avsåg emellertid tolkningen av *såväl* 1993 års direktiv/EG *som* direktiv 2003/55, och artikel 3.3 i sistnämnda direktiv innehåller uttryckligen ett sådant krav.

50. För *det andra kan det*, i motsats till vad som antyds genom den första tolkningsfrågans ordalydelse, vara så att det inte tillhandahålls några *specifika* tjänster i utbyte mot varje klausul.¹⁶ Tvärtom kan en enda tjänst ge upphov till flera prisklausuler.¹⁷ Om en långgivare skulle begära att hälften av priset ska betalas i form av en ränta till en viss räntesats och hälften i form av en fast avgift, anser jag att detta i

14 Uttrycket "krav på transparens" har använts i andra domar. I de flesta avser uttrycket emellertid den princip jag angav tidigare, som innebär att en leverantör, när ett avtalsvillkor inte innehåller alla uppgifter som krävs för att konsumenten ska kunna förstå dess räckvidd, ska tillhandahålla konsumenten information på annat sätt som gör att denne kan bedöma vad de ekonomiska följderna av avtalet blir för honom eller henne. Se dom av den 23 april 2015, Van Hove (C-96/14, EU:C:2015:262, punkterna 40 och 41), och dom av den 20 september 2017, Andriuc m.fl. (C-186/16, EU:C:2017:703, punkterna 44 och 45).

15 Dom av den 26 februari 2015, Matei (C-143/13, EU:C:2015:127, punkterna 74–77). Före denna dom hänvisade domstolen endast till behovet av att underrätta konsumenten om avtalsvillkorets funktion. Se dom av den 26 april 2012, Invitel (C-472/10, EU:C:2012:242, punkt 30). I den efterföljande domen av den 30 april 2014, Kásler and Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282) gjordes emellertid inte någon hänvisning till direktiv 2003/55.

16 I det nationella målet verkar Gyula Kiss inte ha ifrågasatt förhållandet att avtalet inte specificerar de tjänster som tillhandahålls i utbyte mot respektive prisvillkor, utan att det inte angetts vilka interna åtgärder banken måste vidta till följd av lånet som skulle motivera prisvillkoren. En sådan detaljrikedom förefaller emellertid vara överdriven eftersom lämpligheten av det pris som ska erläggas i förhållande till de varor och tjänster som tillhandahålls faller utanför räckvidden av prövningen av avtalsvillkorens skälighet.

17 I detta avseende ska betonas att begreppet "avtalsvillkor" som används i 1993 års direktiv enligt min uppfattning ska tolkas materiellt och inte formellt, det vill säga så att det avser en specifik rättighet eller skyldighet som anges i avtalet och inte så att det hänvisar till en viss punkt i avtalet. Således kan en avtalsklausul innehålla flera villkor och ett avtalsvillkor bestå av flera klausuler.

princip skulle vara lagenligt.¹⁸ Enligt min uppfattning är det som verkligen är viktigt i en sådan situation att konsumenten har underrättats om de olika prismodeller som har valts och därför kan bedöma *konsekvenserna* av ett avtalsvillkor som rör avtalets huvudföremål, snarare än *orsaken* till dem eller deras existensberättigande.

51. För det tredje anser jag att artikel 4.2 måste tolkas mot bakgrund av artikel 3.1 i 1993 års direktiv. Av denna artikel följer att endast avtalsvillkor som inte har varit föremål för individuell förhandling ska bedömas enligt de kriterier om oskälighet som föreskrivs i artikel 3.1.¹⁹ Följaktligen anser jag att det bakomliggande syftet med detta krav, såvitt avtalsvillkor avser avtalets huvudföremål, är att konsumenterna förväntas fråga om deras innehåll och samtycka till avtalet med hänsyn till dessa aspekter. Även om konsumenten inte deltog i formuleringen av dessa villkor, och till skillnad från övriga villkor i ett standardavtal som konsumenterna oftast inte läser, är det osannolikt att konsumenten inte skulle känna till dessa avtalsvillkor. Direktivet bygger emellertid på antagandet att det är nödvändigt att avtalets huvudföremål har formulerats på ett klart och begripligt sätt. Således ska konsumenten, såsom framgår av skäl 20 i 1993 års direktiv, åtminstone ha en reell möjlighet att granska alla villkoren i avtalet. Det är därför det är ett krav enligt artikel 4.2 att avtalsvillkoret är klart och begripligt formulerat.²⁰ Detta innebär emellertid inte att konsumenten måste förstå det *specifika* skälet för varje klausul. Det räcker att en genomsnittlig, förnuftig konsument kan förstå vad *konsekvenserna* blir av att ingå avtalet.²¹

52. Om artikel 4.2 skulle tolkas så, att säljaren, i fråga om varje prisvillkor, skulle vara tvungen att ange vilka tjänster som tillhandahålls i utbyte, skulle det, för det fjärde, kunna få till följd att leverantörerna avskräcks från att i detalj ange det pris som ska betalas för de tjänster som tillhandahålls, då de vill slippa att behöva motivera skälen för varje prisvillkor. En sådan tolkning av artikel 4.2 skulle alltså vara alltför strikt och betungande. Den skulle kunna sägas gå emot ett av de viktigaste målen med EU:s konsumenträtt²², nämligen att säkerställa att konsumenten har möjlighet att fatta ett välgrundat ekonomiskt beslut innan han eller hon ingår avtalet i fråga.

53. Mot bakgrund av dessa överväganden anser jag att domstolen bör upprätthålla sin tidigare praxis som innebär att kravet på klart och begripligt formulerade avtalsvillkor i punkt 4.2 ska tolkas så, att det endast kräver att konsumenten ska ha möjlighet att bedöma vad de ekonomiska följderna av avtalet blir för honom eller henne och inte det bakomliggande syftet med varje avtalsvillkor.

54. Detta innebär emellertid inte att den tjänst eller de tjänster som tillhandahålls vad avser prisvillkoren inte ska kunna identifieras. Tvärtom behöver de nationella domstolarna avgöra vilka dessa tjänster är, inte på grundval av kravet på klart och begripligt formulerade avtalsvillkor, utan snarare på grundval av tillämpningsområdet för artikel 4.2. Om mer än en tjänst tillhandahålls och några av tjänsterna är huvudsakliga och andra är underordnade, måste den nationella domstolen fastställa vilka varor eller tjänster som tillhandahålls i utbyte mot varje prisvillkor för att avgöra om dessa omfattas av avtalets ”huvudföremål”.²³

18 En motsatt tolkning skulle enligt min uppfattning utgöra en allvarlig överträdelse av företagsfriheten som, enligt domstolen, inbegriper avtalsfriheten, utan att denna överträdelse är motiverad. Se dom av den 21 december 2016, AGET Iraklis (C-201/15, EU:C:2016:972, punkt 67).

19 Enligt fast rättspraxis grundar sig det skyddssystem som införts genom 1993 års direktiv på tanken att konsumenten befinner sig i underläge i förhållande till näringsidkaren, i fråga om såväl förhandlingsposition som informationsnivå, vilket medför att konsumenten godkänner villkor som näringsidkaren har utformat i förväg, utan att kunna påverka villkorens innehåll. Se dom av den 3 juni 2010, Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid (C-484/08, EU:C:2010:309, punkt 27).

20 En annan enklare förklaring till syftet med artikel 4.2 skulle kunna vara att lagstiftaren inte önskade att domstolar skulle ges behörighet att ändra huvudföremålet för avtal. Detta kan emellertid inte förklara varför tillämpningen av denna bestämmelse underställs kravet att de ifrågakvarande avtalsvillkoren ska formuleras på ett klart och begripligt sätt.

21 Det ska anmärkas analogt att även om lagstiftaren, när det gäller en förordning eller ett direktiv, försöker ange skälen för var och en av bestämmelserna i rättsakten i fråga, är detta inte alltid fallet.

22 Till exempel, vad gäller låneavtal, skälen 18, 19, 31 och 32 i Europaparlamentets och rådets direktiv 2008/48/EG av den 23 april 2008 om konsumentkreditavtal och om upphävande av rådets direktiv 87/102/EEG (EUT L 133, 2008, s. 66) och skälen 20 och 22 i Europaparlamentets och rådets direktiv 2014/17/EU av den 4 februari 2014 om konsumentkreditavtal som avser bostadsfastighet och om ändring av direktiven 2008/48/EG och 2013/36/EU och förordning (EU) nr 1093/2010 (EUT L 60, 2014, s. 34).

23 Se dom av den 26 februari 2015, Matei (C-143/13, EU:C:2015:127, punkt 66).

55. Det faktum att de nationella domstolarna måste genomföra en sådan undersökning innebär emellertid inte att leverantören måste ange vilka tjänster eller varor som tillhandahålls i utbyte mot varje prisvillkor. Om flera tjänster tillhandahålls räcker det att det är möjligt att utläsa av innehållet i avtalet vilken tjänst som tillhandahålls i utbyte mot prisklausulen.

56. Det ska självfallet uppmärksammas att medlemsstaterna, enligt artikel 8 i 1993 års direktiv, kan anta eller behålla strängare bestämmelser än dem som föreskrivs i direktivet, under förutsättning att deras syfte är att säkerställa ett ökat konsumentskydd.²⁴ Även om det därför inte är ett krav enligt 1993 års direktiv att prisklausuler, för att kunna omfattas av undantaget i artikel 4.2, måste ange vilka tjänster som tillhandahålls i utbyte mot priset, står det i princip medlemsstaterna fritt att föreskriva ett sådant krav i sin egen konsumentlagstiftning.

2. Artikel 5

57. I artikel 5 i 1993 års direktiv anges att "[i] avtal där alla eller vissa villkor som erbjuds konsumenten är i skriftlig form skall dessa villkor alltid vara klart och begripligt formulerade. Vid tveksamhet om ett avtalsvillkors innebörd skall den för konsumenten mest gynnsamma tolkningen gälla".

58. I detta avseende ska det först betonas att 1993 års direktiv inte är avsett att hantera frågan om bristande samtycke som sådant, och än mindre att harmonisera avtalsrätten. Det är snarare avsett att avhjälpa den obalans mellan parternas rättigheter och skyldigheter som vissa avtalsvillkor kan orsaka.

59. För det andra följer det inte uttryckligen av ordalydelsen i artikel 5, såsom jag förklarat i mitt förslag till avgörande i målet *Lovasné Tóth*,²⁵ att ett avtalsvillkor som inte är klart och begripligt formulerat utgör en separat grund för att anse ett avtalsvillkor oskäligt. I artikel 5 anges i stället endast att den för konsumenten mest gynnsamma tolkningen ska gälla när ett villkor inte är "klart och begripligt formulerat" och det råder "tveksamhet om ett avtalsvillkors innebörd". Det framgår av sextonde skälet och artikel 3.1 i 1993 års direktiv att det endast finns ett kriterium som ska tillämpas vid prövningen av huruvida ett avtalsvillkor är oskäligt, nämligen det kriterium som anges i artikel 3.1.

60. Således är det min uppfattning, vilket jag också påpekade i mitt förslag till avgörande i målet *Lovasné Tóth*, att artikel 5 inte utgör ett alternativt kriterium för oskälighet. Denna artikel tillhandahåller helt enkelt en tolkningsregel för att fastställa rättsverkningarna av sådana avtalsvillkor. Det är bara när ett avtalsvillkor, till och med efter att det har tolkats med hänvisning till den särskilda tolkningsregeln i artikel 5, fortfarande ger upphov till obalans mellan avtalsparterna till nackdel för konsumenten som det kan anses oskäligt.

61. I detta sammanhang måste kravet på klart och begripligt formulerade avtalsvillkor ses som ett allmänt uttalande som presenterar tolkningsregeln i artikel 5. Vad som är viktigt är därför inte hur konsumenten tolkar ett avtalsvillkor, utan om detta objektivt sett är oklart. Av alla dessa skäl anser jag därför att artikel 5 inte ska tolkas så, att den kräver att ett prisvillkor i ett låneavtal med en konsument måste ange vilka tjänster som tillhandahålls i utbyte mot priset.

²⁴ Dom av den 3 juni 2010, *Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid* (C-484/08, EU:C:2010:309, punkt 40).

²⁵ C-34/18, EU:C:2019:245.

62. Även om domstolen skulle finna att artikel 5 slår fast ett separat kriterium för oskälighet anser jag, mot bakgrund av den rättspraxis som har angetts ovan, att kravet på klart och begripligt formulerade avtalsvillkor i huvudsak måste tolkas så, att det innebär att konsumenten ska ha haft möjlighet att bedöma vad de ekonomiska följderna av avtalet blir för honom eller henne. Därför ska det åter upprepas att förhållandet att en prisklausul inte anger vilka specifika tjänster som tillhandahålls i utbyte mot priset inte i sig är tillräckligt för att anse att villkoret är oskäligt. För att detta ska vara fallet krävs att det inte är möjligt att förstå eller utläsa av avtalet som helhet vilka dessa tjänster är.

63. Mot bakgrund av det ovanstående föreslår jag att den första frågan ska besvaras så, att varken artikel 4.2 eller artikel 5 i 1993 års direktiv ska tolkas så, att kravet på att avtalsvillkor i konsumentlåneavtal ska vara klart och begripligt formulerade innebär att det i varje prisklausul ska anges vilka specifika tjänster som tillhandahålls i utbyte mot priset, under förutsättning att karaktären av de tjänster som faktiskt tillhandahålls kan förstås eller utläsas med beaktande av avtalet i dess helhet.

B. Den andra frågan

64. Den hänskjutande domstolen har ställt den andra frågan för att få klarhet i huruvida artikel 3.1 i 1993 års direktiv ska tolkas så, att det i fråga om avtalsvillkor som föreskriver att avgifter ska utgå, och när det i sådana fall inte är möjligt att entydigt fastställa utifrån den uttryckliga ordalydelsen i avtalet som sådant vilka specifika tjänster som tillhandahålls i utbyte mot dessa avgifter, strider mot kravet på god sed, såvitt de medför en betydande obalans i parternas rättigheter och skyldigheter som uppstår till följd av avtalet till nackdel för konsumenten.

65. Det ska i detta avseende erinras om att det i artikel 3.1 anges att "[e]tt avtalsvillkor som inte har varit föremål för individuell förhandling skall anses vara oskäligt om det i strid med kravet på god sed medför en betydande obalans i parternas rättigheter och skyldigheter enligt avtalet till nackdel för konsumenten".

66. Såsom jag förklarat i mitt förslag till avgörande i målet Lovasné Tóth anser jag inte att avsaknad av god sed är ett oberoende kriterium som måste vara fastställt utöver förekomsten av en betydande obalans i parternas rättigheter och skyldigheter till nackdel för konsumenten. Det är snarare så att förekomsten av en sådan obalans i sig är ett tecken på att det saknas god sed i den mening som avses i 1993 års direktiv. Av detta följer att kravet på god sed inte kräver att det visas uppsåt eller avsiktligt fel.

67. Eftersom kriteriet för oskälighet i denna artikel bygger på de rättsliga *konsekvenser* som det relevanta avtalsvillkoret ger upphov till, nämligen att det medför en betydande obalans i parternas rättigheter och skyldigheter, verkar det vid första påseende inte troligt att det faktum att avtalsvillkoret inte anger vilka specifika tjänster som ska tillhandahållas i utbyte mot priset i sig skulle leda till att det anses oskäligt i den mening som avses i artikel 3.1.

68. Om de nationella domstolarna inte kan bedöma förhållandet mellan det pris som betalas och den tjänst som faktiskt tillhandahålls, kan de ändå fastställa att ett prisvillkor är oskäligt inom ramen för artikel 3.1 på grundval av andra skäl än det pris som anges i villkoret.²⁶ Ett exempel på detta skulle kunna vara när priset i fråga är en vitesklausul och vitet inte är tillämpligt även vid leverantörens avtalsbrott. Domstolen framhöll även att tvister avseende huruvida långgivaren inte tillhandahåller någon faktisk tjänst som skulle kunna utgöra en motprestation till avgiften inte avser frågan om prisets lämplighet eller vilken tjänst som faktiskt tillhandahålls.²⁷ Således kan det vara nödvändigt för

²⁶ Till exempel när ett lån anges i utländsk valuta men återbetalningen ska ske i nationell valuta (eller summan av återbetalningen anges i en utländsk valuta) har prisvillkoret två delar. Den första delen består av priset på den tjänst som tillhandahålls och den andra av en överföring av valutarisken.

²⁷ Se, i detta avseende, dom av den 26 februari 2015, Matei (C-143/13, EU:C:2015:127, punkt 70).

de nationella domstolarna att under vissa omständigheter avgöra vilken tjänst som tillhandahålls i utbyte mot prisvillkoret. Sett ur denna synvinkel måste det därför, när flera tjänster tillhandahålls, åtminstone vara möjligt att från avtalet utläsa innehållet i den eller de tjänster som tillhandahålls i utbyte mot prisvillkoret.

69. Med avseende på syftet med den andra tolkningsfrågan föreslår jag emellertid att denna fråga ska besvaras så, att artikel 3.1 i 1993 års direktiv ska tolkas så, att den omständigheten att det i ett prisvillkor inte anges vilka specifika tjänster som ska tillhandahållas i utbyte mot priset, inte i sig medför en betydande obalans i parternas rättigheter och skyldigheter, i strid med kravet på god sed, som uppstår till följd av avtalet till nackdel för konsumenten. Om det emellertid inte är möjligt att fastställa vilka tjänster som tillhandahålls i utbyte mot ersättningen, kan ett sådant villkor anses vara oskäligt i den mening som avses i artikel 3.1.

C. Slutliga påpekanden

70. Slutligen skulle jag vilja göra några påpekanden i fråga om det avtal som är föremål för prövning i det nationella målet.

71. Mot bakgrund av den presentation av målet som Gyula Kiss gjorde vid förhandlingen, vars omständigheter det ankommer på den hänskjutande domstolen att bedöma, verkar det som om anledningen till att banken delade upp det pris som skulle betalas i tre olika prisklausuler, nämligen i form av ränta på kapitalet, förvaltningsavgifter respektive en uppläggningsavgift, var att det skulle vara möjligt för banken att minimera räntan på kapitalet och således kunna erbjuda vad som framstod som ett bättre låneavtal. Det är mycket möjligt att ett agerande av detta slag kan falla in under artikel 6.1 d i direktiv 2005/29. I den artikeln anges att en affärsmetod ska anses vara vilseledande om den vilseleder eller sannolikt kommer att vilseleda genomsnittskonsumenten – även om informationen är korrekt i sak – i förhållande till priset eller hur priset beräknas, samt medför eller sannolikt kommer att medföra att konsumenten fattar ett affärsbeslut som han eller hon annars inte skulle ha fattat.

72. Vidare kan den nationella domstolen vilja överväga huruvida prisklausuler av det slag som är aktuellt i det nationella målet ska anses oskäliga, inte på grund av att de inte anger den specifika tjänst som tillhandahålls i utbyte mot priset, utan på grund av att banken – som antagligen måste återfinansiera sig i euro – därmed vältrar över valutakursrisken på konsumenten. Jag anser att denna överföring av valutakursrisken är en fråga som beroende på omständigheterna kan skiljas från avtalets huvudföremål och därför kan bedömas separat från frågan huruvida priset är lämpligt i förhållande till den tjänst som tillhandahålls.²⁸

73. Det är riktigt att en sådan klausul, eftersom artikel 23 i direktiv 2014/17 uttryckligen medger en möjlighet att erbjuda konsumenter lån avseende bostadsfastigheter i utländsk valuta, inte i sig kan anses oskälig enbart på denna grund. Även om detta direktiv inte är tillämpligt, visar det ändå att ett villkor som innebär en obegränsad och oåterkallelig överföring av valutakursrisken, utan att det finns en möjlighet för konsumenten att begränsa sin exponering för denna risk, kan anses medföra en betydande obalans i parternas rättigheter och skyldigheter till nackdel för konsumenten.

²⁸ Se, i detta avseende, dom av den 20 september 2017, *Andriciuc m.fl.* (C-186/16, EU:C:2017:703, punkterna 39 och 40).

V. Förslag till avgörande

74. Med hänsyn till ovanstående överväganden föreslår jag att domstolen ska besvara de tolkningsfrågor som ställts av Kúria (Högsta domstolen, Ungern) på följande sätt:

1. Varken artikel 4.2 eller artikel 5 i rådets direktiv 93/13/EEG av den 5 april 1993 om oskäliga villkor i konsumentavtal ska tolkas så, att de innebär att kravet på klart och begripligt formulerade avtalsvillkor i konsumentlåneavtal innebär att det i varje prisklausul ska anges vilka specifika tjänster som tillhandahålls i utbyte mot priset. Under sådana omständigheter måste det emellertid vara möjligt att fastställa eller utläsa karaktären av de tjänster som tillhandahålls av villkoren i avtalet i sig.
2. Artikel 3.1 i rådets direktiv 93/13/EEG ska tolkas så, att den omständigheten att det i ett prisvillkor inte anges vilka specifika tjänster som ska tillhandahållas i utbyte mot priset, inte i sig medför en betydande obalans i parternas rättigheter och skyldigheter, i strid med kravet på god sed, som uppstår till följd av avtalet, till nackdel för konsumenten. Om det emellertid inte är möjligt att fastställa vilka tjänster som tillhandahålls i utbyte mot ersättningen, så kan ett sådant villkor anses vara oskäligt.